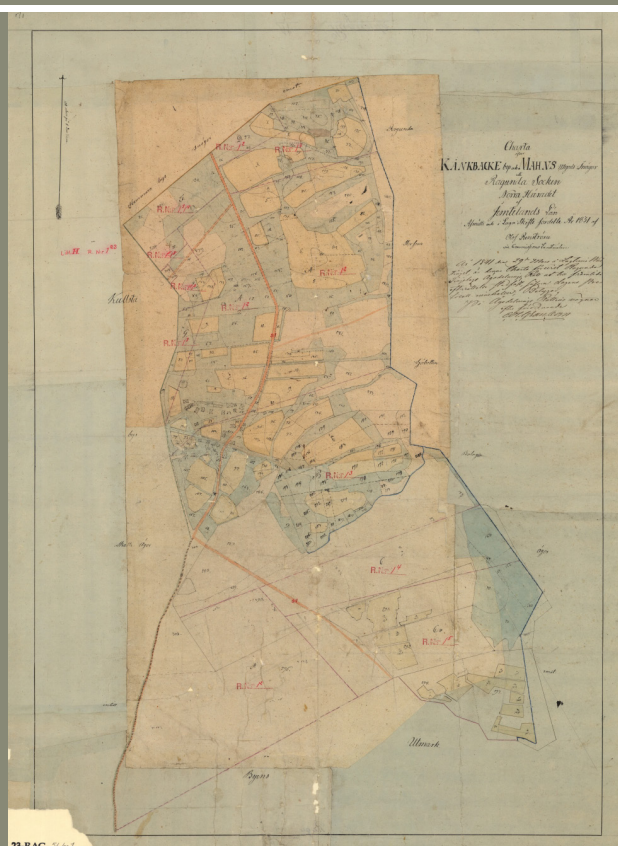

Ragunda L1946:4162, färdväg

Arkeologisk utredning

Ragunda socken, Ragunda kommun, Jämtlands län

Anna Engman

RAPPORT – JAMTLI 2022:24
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063 - 15 01 00

© Jamtli 2022

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungkvist

Framsidesbild: Laga skifteskarta från 1841, 23-rag-56, Lantmäterimyndighetens arkiv.

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

Länsstyrelsens diarienummer: 1614–2022

ISSN 1654–2045

Innehållsförteckning

Bakgrund.....	1
Syfte	1
Metod och genomförande.....	1
Beskrivning av utredningsområdet och den berörda lämningen.....	2
Utredningens genomförande och resultat.....	2
Vidare åtgärder	4
Administrativa uppgifter.....	5
Referenser.....	6
Bilagor.....	7

Bakgrund

I samband med att E.ON Eldistribution AB (E.ON) planerar att gräva ner en elledning från Hammarforsen till en ny station i Kånkback har Länsstyrelsen i Jämtlands län beslutat om att en arkeologisk utredning av sträckningen ska göras av Jamtli.

Den nedgrävda elkabeln kommer delvis att tangera den registrerade färdvägen L1946:4162 och innan ärendet inkom till länsstyrelsen har den antikvariska bedömningen av lämningen utretts av Arkeologcentrum i Skandinavien AB. Anledningen till detta var att lämningen i Kulturmiljöregistret är bedömd som övrig kulturhistorisk lämning men då den är inritad på en geometrisk karta från 1757 och en sockenkarta från 1844 ville E.ON försäkra sig om att det inte fanns några rester av färdvägen kvar. Rapporten från denna besiktning bifogas den här rapporten som bilaga (bil 1). I den finns även en utförlig beskrivning av hur lämningen kom att registreras i Kulturmiljöregistret.

Fig. 1. Översiktskarta med utredningsområdet markerat med lila begränsningslinje. Blåa och röda markeringar är lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om det finns lämningar kvar av färdvägen som kommer att beröras av det planerade arbetsföretaget. Utredningen ska även preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet.

Metod och genomförande

Då området var relativt litet gjordes arkiv- och kartstudier på ett för ändamålet anpassat sätt. Det vill säga det äldre kartmaterialet granskades.

Utredningen inleddes med att okulärt besikta platsen för att få en uppfattning om var och om det finns platser där det kan finnas rester av den gamla färdvägen kvar. Efter att den okulära besiktningen genomförts skulle beslut tas om vilka platser som var aktuella för att ta upp sökschakt.

Efter den okulära besiktningen togs beslutet, efter samråd med Länsstyrelsen, att inga sökschakt behövde tas upp.

Beskrivning av utredningsområdet och den berörda lämningen

Utredningsområdet ligger i utkanten av samhället Hammarstrands södra delar. Området är gammal havs/sjöbotten och ligger idag till största delen i odlingsmark och tomtmark.

Fornlämningens bild i närområdet består av några by/gårdstomter, fossil åker samt fyndplatser för stenåldersmaterial.

Färdvägens äldsta kända belägg är en avvittringskarta från år 1757 och utgör vägen mellan Kullsta i Ragunda socken och till bygden i Håsjö socken. Den kartan visar endast en bit av vägen förbi Singsjön och Valla. Äldsta belägget för vägen på en karta som passerar utredningsområdet är laga skifteskartan från 1841 (fig.3).

Fig. 2. Avvittringskarta från 1757 (23-hås-3) med berörd väg markerad med svart linje.

Vägsträckningen har troligtvis varit den samma under alla tider. Den äldre vägen bestod troligen av en stig som sedan utökades till en kärrväg för att under 1900-talet övergå till det vi idag förknippar med en väg.

Utredningens genomförande och resultat

Vid fältbesök, 3 maj 2022, konstaterades att området där kabeln planeras att grävas ner ligger i befintlig åkermark, övergiven åkermark och nuvarande tomtmark. Det finns idag ingen orörd

mark mellan åkermarken och den väg vilken kabelnedläggningen kommer att följa. Där den planerade kabeldragningen passerar tomtmark har marken anlagts och brukats på ett sådant sätt att det inte finns några rester kvar av någon stig. Då detta konstaterats kontaktades Länsstyrelsen och det beslutades att inga sökschakt skulle tas upp.

Exakt hur gammal vägen är går ej att veta men det äldsta kartbelägget är från en avvittringskarta från 1757. Den finns även med på en laga skifteskarta från 1841. En väg från den tiden i dessa trakter bestod av en stig eller möjligtvis en kärrväg. En sådan stig eller kärrväg uppnår sällan ett djup över 25 cm vilket gör att om det funnits rester kvar av den äldre vägen i åkermarken, tomtmarken eller under den befintliga vägen så har dessa spår försvunnit i det moderna jordbruket. En modern plog i dag skapar ett plogdjup på upp till 25 cm vilket skulle innebära att alla spår efter en kärrväg skulle förstöras om de plöjdes över.

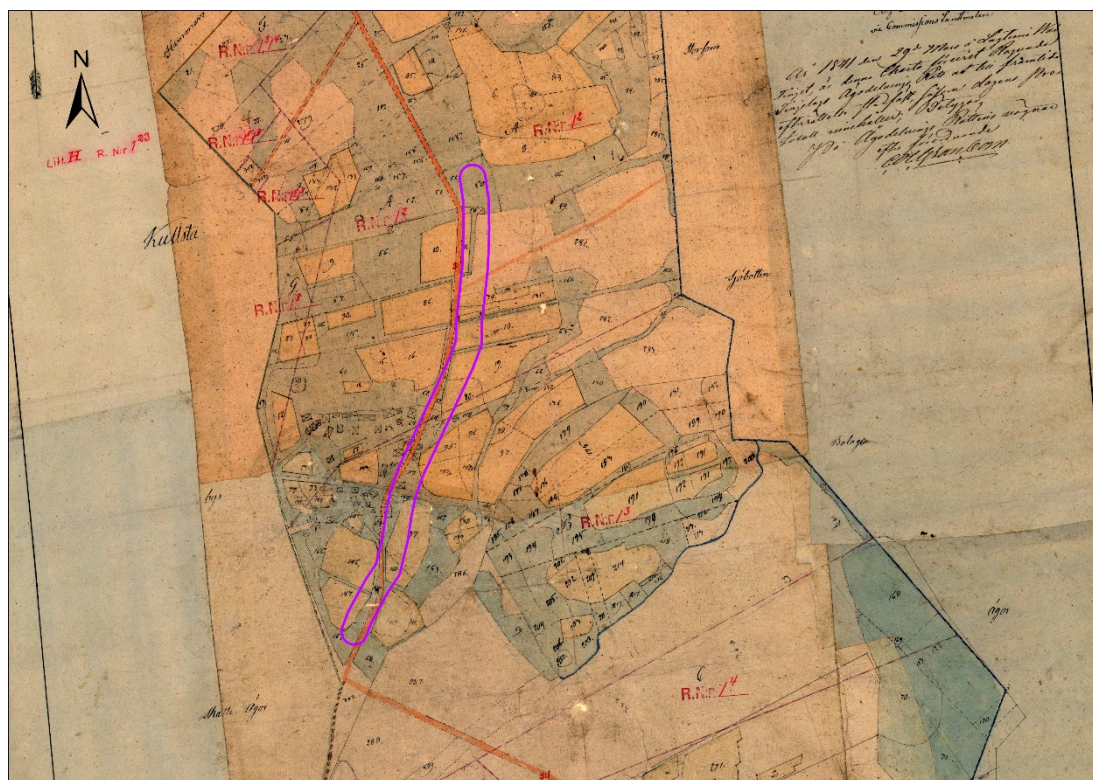

Fig.3. Laga skifteskarta från 1841 (23-rag56) med utredningsområdet markerat med lila begränsningslinje.

Utifrån hur landskapet ser ut så är det mest troligt att den stig eller kärrväg som en gång gått här har över tid förändrats och anpassats till nya behov. Det är med andra ord samma sträckning på vägen i dag som det var på 1700-talet. Området består av gammal havsbotten och är lättframkomlig med få hinder som en äldre väg behöver väja för. Tittar man på vägnätet i området så går de ganska rakt då de inte behöver väja för något annat än befintlig bebyggelse.

Inga förändringar av lämningens status behöver göras i Kulturmiljöregistret då lämningen inte uppfyller kriterierna för fornlämning. En fornlämning ska vara varaktigt övergiven, från forna tider och tillkommit genom mänsklig verksamhet. Uppfylls detta tre rekvisit så tillkommer att verksamheten, som lämningen är en rest av, ska ha tillkommit före år 1850.

Då det idag inte finns några rester kvar av den ursprungliga vägen inom utredningsområdet uppfyller den inte kraven för fornlämning. Huruvida den är varaktigt övergiven eller inte går att diskutera då den fortfarande fungerar som väg men alla spår efter den äldre vägen är borta. Då det

inte finns några spår kvar av den äldre vägen är det omöjligt att argumentera för att den ska vara fornlämning. Diskussionen hamnar snarare i om det ska vara övrig kulturhistorisk lämning eller ingen antikvarisk bedömning (uppgift om) men då inte hela sträckningen av den registrerade färdvägen har utretts görs ingen ändring i bedömningen.

Vidare åtgärder

Jamtis rekommendation är att det inte behöver göras ytterligare utredningar eller undersökningar på platsen inför nedgrävningen av kabel.

Detta baseras på att det inte finns någon lämning efter den äldre och ursprungliga vägen kvar att bevara då den redan tidigare har försvunnit i samband med att vägen byggts om och moderniserats över tid, åkrarna brukats med moderna plogar och tomterna etablerats. Det finns således inget vetenskapligt eller pedagogiskt värde kvar att bevara.

Även om det skulle ha funnits delar av den äldre kärrvägen/stigen kvar finns inget arkeologiskt värde att undersöka en sådan plats då det inte finns några rester efter konstruktioner eller byggmaterial. Det man möjligtvis kan hitta är lösfynd av något som är tappat utefter vägen. Men att hitta ett lösfynd som går att säkerställa att det har med vägen att göra och på det viset datera eller avgöra någon sorts bruk av vägen är helt omöjligt.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	1614–2022
Jamtli's diarienummer:	35–2022 F5CC
Utredningstid:	22-05-03
Personal:	Anna Engman
Undersökt yta/volym:	0,02 km ²
Koordinater:	E 163503433 N 631012729
Koordinatsystem:	SWEREF99_TM
Dokumentationsmaterial:	Dokumentationsmaterial förvaras på Jamtli.
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs.

Referenser

Wennstedt Edvinger, B. 2019. Färdvägen Ragunda 123 (L1946:4162) från Hammarstrand mot Håsjö. Antivarisk bedömning och kulturmiljöpåverkan av planerad markkabel; Ragunda kommun, Jämtlands län. Arkeologiceentrum AB. Rapport PMAC201901.

Lantmäteriet

Lantmäterimyndighetens arkiv

23-hås-3 Avvittring 1757 Håsjö socken

23-rag-56 Laga skifte 1841 Ragunda socken

Färdvägen Ragunda 123 (L1946:4162) från Hammarstrand mot Håsjö: antikvarisk bedömning och kulturmiljöpåverkan av planerad markkabel; Ragunda kommun, Jämtlands län

Bakgrund och syfte

Med anledning av en planerad markkabel genom Hammarstrand, Ragunda kommun, och nära den rubricerade färdvägen Ragunda 123 i Riksantikvarieämbetets (RAÄ) fornminnesregister har Arkeologacentrum AB uppdragits av COWI AB att utreda några antikvariska spörsmål. Utredningen ska utgöra underlag för koncessionsansökan. Projektägare är EON Energidistribution AB. Utredningens syfte är att redovisa grund för lämningens antikvariska bedömning efter 2014 års kulturmiljölöslag (SFS 1988:950) och att bedöma arbetsföretagets kulturmiljöpåverkan på den sträcka där markkabeln planeras parallellt med den gamla färdvägen.

Undersökningsområdet

Det huvudsakliga undersökningsområdet i föreliggande PM är en del av Idrottsvägen i Hammarstrands södra utkant, nämligen vägsträckan från korsningen Idrottsvägen-Fågelvägen (koord. N6997810 E568180) fram till Kånkback i sydsydväst (koord. N6997270 E568040). Utmed denna vägsträcka, ca 550 meter lång (NNÖ-SSV), planeras markkabeln löpa parallellt med den gamla färdvägen.

I norra delen utgörs undersökningsområdet av tomtmark med modern bebyggelse (bilaga 1). Idrottsvägen är här asfalterad. I den södra och större delen av undersökningsområdet utgörs markslaget av åkermark och vägen av en hårdgjord grusväg (figur 2, bilaga 1).

Arbetsföretaget

Planerade markingrepp utgörs av nedläggning av markkabel bredvid befintlig väg i ett ledningsschakt som är en meter brett och en meter djupt. I undersökningsområdets sydligaste del ska ledningsschaktet korsa Idrottsvägen i riktning mot Centralgatan (väg 323) i sydost).

Figur 1. Undersökningsområdets norra del, vy mot SSV från korsningen Idrottsvägen–Ljungvägen. Foto: COWI.

Figur 2. Undersökningsområdets sydligaste del, vy mot NNÖ från Kånkback. Foto: COWI.

Färdvägen Ragunda 123–Håsjö 40:1 (L1946:4162 och L1947:6749)

Färdvägen registrerades vid 1994 års fornminnesinventering, genomförd av RAÄ. Underlag var bland annat äldre lantmäterikartor, en geometrisk karta från år 1757 och en sockenkarta från år 1844. I tidigare anteckningar uppges vägen ha ett namn, *Kälagåtte* (Kälagatan). Kälagatan var fram till 1800-talets slut den allmänna landsvägen mellan Ragunda och Håsjö socknar, en roll som senare övertogs av väg 323.

Enligt RAÄ:s fornminnesregister är färdvägen 9,2 kilometer lång, varav 5,2 i Håsjö socken och resterande 4 kilometer i Ragunda socken. Söder om sockengränsen, inom Håsjö socken, löper färdvägen huvudsakligen genom skogsmark. Här är den synlig i terrängen. Vägen är två meter bred. Den är markerad som traktorväg på allmän karta.

I den nordliga och här aktuella delen inom Ragunda socken syns inga spår av den ursprungliga vägen annat än den befintliga vägens sträckning genom landskapet. Sträckningen är densamma, men vägens egenskaper är helt förändrade. Den ursprungliga gångstigen har breddats till kärrväg för att under 1900-talet iordningställas för biltrafik. I undersökningsområdet är Kälagatans ursprungliga formelement undanröjda då vägen breddats och belagts. Dagens vägbanan i undersökningsområdet ska därför inte förväxlas med den forna Kälagatans vägbanan.

Vid registreringstillfället år 1994 bedömdes färdvägen inte utgöra fornlämning med högre skyddsvärde. Grund för fornlämningsstatus förelåg inte. Därför redovisades färdvägen inte som fornlämning på allmän karta och tillskrevs inget högre skyddsvärde.

Antikvarisk bedömning

Fornlämningar utgörs från och med 2014 års kulturmiljölag (SFS 1988:950) av vissa lämningar tillkomna före år 1850. Det nya ålderskriteriet undanröjer inte den tidigare kulturminneslagens (SFS 1988:950) fornlämningsrekvisit, som innebär att som fornlämningar räknas lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. RAÄ:s rekommendation avseende antikvarisk bedömning av den aktuella lämningstypen (*färdväg*) är *övrig kulturhistorisk lämning* (RAÄ Vägledning 2013:27, RAÄ Lämningstyper 2014:23 f.), precis som vid registreringstillfället år 1994.

Den gamla färdvägen Kälagatan är visserligen belagd på karta så tidigt som år 1757 men den uppfyller inte kulturmiljölagens fornlämningsrekvisit. Den är i bruk och markerad på allmän karta. Den ursprungliga fysiska vägbanan är i norra delen i stora stycken borttagen eller har breddats och hårdgjorts. Något fornlämningskydd kan därför inte föreligga. Den befintliga antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning* kvarstår därför, eftersom vägen i sina olika delar antingen är markerad på allmän karta, används som bilväg eller är helt borttagen i samband med Hammarstrands expansion mot söder (nu planerad tomtmark). I undersökningsområdets andel av Kälagatan, ca 550 meter, utgör hela sträckan bilväg i bruk.

Kulturmiljöpåverkan

Den planerade kabelns markförläggning innebär att ingen visuell påverkan på kulturmiljön uppkommer. Ledningsschaktets placering vid sidan av Idrottsvägen innebär att fysisk påverkan uteblir utom där kabeln korsar vägen i undersökningsområdets sydligaste del. Då arbetsföretaget varken resulterar i förändring av landskapsbilden (p.g.a. markförläggning) eller medför ingrepp i fornlämning innebär det inte heller någon kulturmiljöpåverkan, varken negativ eller positiv. De fysiska ingrepp som planeras i vägen är helt obetydliga i jämförelse med dem som redan gjorts vid anpassningen för biltrafik.

Åtgärdsförslag

Några krav på särskilda hänsyn kan inte ställas med stöd i kulturmiljölagens 2 kap. 1 § eftersom vägen inte utgör fornlämning. Ansökan om tillstånd till ingrepp i fornlämning behöver inte göras. Något fornlämningsområde (KML 2 kap. 2 §) behöver inte beaktas då fornlämning inte föreligger. Vägbanan saknar antikvariskt intresse, såväl vetenskapligt som pedagogiskt. Av antikvariskt intresse är endast sträckningen genom landskapet, och den påverkas inte av markkabeln. Inga ytterligare antikvariska åtgärder föreslås med anledning av markkabelns sträckning utmed Kälagatan. Det beror på att färdvägen inte utgör fornlämning och inte i egentlig mening är en lämning alls, eftersom den inte är övergiven. Här erinras endast om de allmänna hänsynskraven i berörd lagstiftning, vilka innebär en skyldighet att så vitt möjligt undvika eller minimera skador.

Östersund som ovan

Britta Wennstedt Edvinger
kulturmiljökonsult, vvd

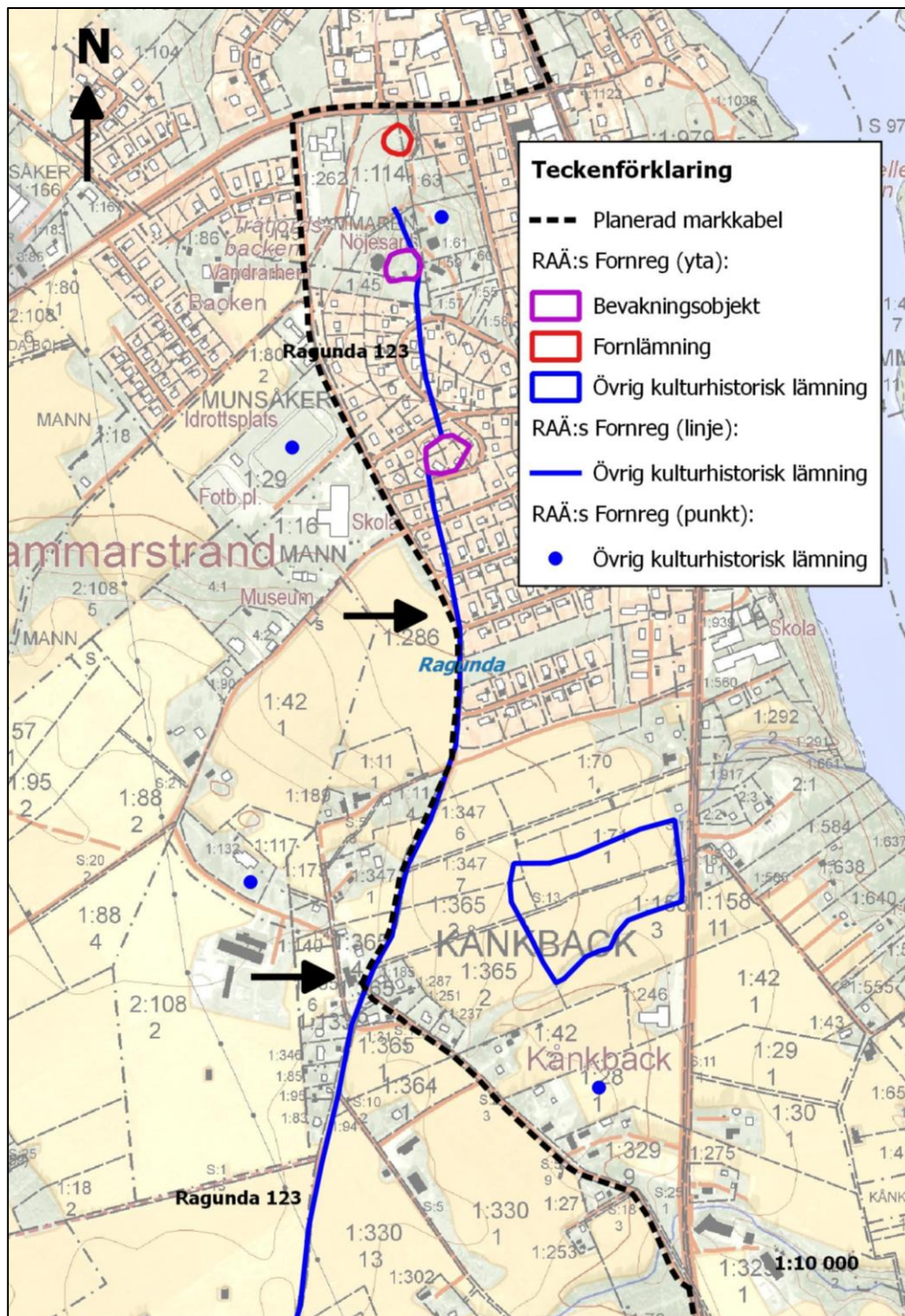
Referenser

- Lantmäteriet, Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 23-hås-3, Jämtlands län, 1757, Avvittring, Håsjö socken.
- Lantmäteriet, Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 23-hås-22, Jämtlands län, 1844, Karta, Håsjö socken.
- Lantmäteriet, Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 23-rag-56, Jämtlands län, Ragunda, 1841-03-29, Laga skifte, Ragunda socken.
- Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt Y44-8:1, Jämtlands län, Ragunda socken, Hammaren nr 1, Storskifte, 1825, Lantmätare Erik Johan Stagnell.
- RAÄ Fornreg – Riksantikvarieämbetets fornminnesregister 2019-02-25.
- RAÄ Lämningsstyper 2014: *Lista med lämningsstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning. Version 4.1.* 2014. Sid. 23 f.
- RAÄ Vägledning 2013: *Vägledning från Riksantikvarieämbetet: fornlämningsbegreppet och fornlämningsförklaring. För tillämpning av 2 kap. 1 och 1a §§ kulturmiljölagen.* 2013. Sid. 27.

Bilaga

1. Undersökningsområde

Bilaga 1. Undersökningsområde

Undersökningsområdets utsträckning, ca 550 meter, mellan liggande pilar.

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2022

ISSN 1654-2045

- 2022:1 Flygfotografering vid Juvuln, Tibrandshögen och Odensala – en metodstudie för användning av drönare i kulturmiljövård och arkeologi
Karl-Johan Olofsson
- 2022:2 Ströms kyrka. Utvändig restaurering, 2021
Henrik Ylikoski
- 2022:3 Ströms kyrka. Ombyggnad under läktaren, 2021
Henrik Ylikoski
- 2022:4 Ovikens gamla kyrka. Utvändig restaurering, 2021
Henrik Ylikoski
- 2022:5 Stensättningen vid Rogenstugan. Arkeologisk undersökning av Tännäs 620:1 (L1946:9073)
Anna Engman
- 2022:6 En fångstgrop i Ramundberget
Kristina Jonsson
- 2022:7 Slagg vid Slagsån
Kristina Jonsson
- 2022:8 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom bytomt/gårdstomt L1947:1117/Hackås 153:2
Annabell Fogelberg
- 2022:9 Frönäset i Åre. Arkeologisk efterbesiktning inom ödesbölet L1946:5134
Kristina Jonsson
- 2022:10 Arkeologisk utredning inför anläggandet av våtmark i Tännäs
Anna Engman
- 2022:11 Arkeologiska undersökningar av fångstgropar. Ett kunskapsunderlag
Kristina Jonsson
- 2022:12 VA-ledning mellan Kåvan och Bruksvallarna. Arkeologisk utredning utan KML-beslut
Anna Engman och Karl-Johan Olofsson
- 2022:13 Älvros–Rengsjön. Arkeologisk utredning steg 2
Kristina Jonsson
- 2022:14 Arkeologisk utredning vid stenåldersboplats L1947:712 i Åkersjön
Annabell Fogelberg
- 2022:15 Kraftledning mellan Näsåker och Edsele. Arkeologisk utredning utan beslut enligt Kulturmiljölagen
Anna Engman
- 2022:16 Överhagdals kyrka. Utvändig restaurering, 2021–2022
Henrik Ylikoski
- 2022:17 Hede kyrka. Utvändig restaurering, 2022
Henrik Ylikoski

- 2022:18 Sentida odlingsrösen i Torvalla. Arkeologisk utredning
Kristina Jonsson
- 2022:19 Fors kyrka. Restaurering av fyra ljuskronor, 2021
Henrik Ylikoski
- 2022:20 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning för installation av bergvärme vid gravfält L1935:9517 från yngre järnåldern
Annabell Fogelberg
- 2022:21 Spångbyberget. Förstudie inför byggandet av vindkraftspark
Anna Engman
- 2022:22 Kännberget. Förstudie inför byggandet av vindkraftspark
Anna Engman
- 2022:23 Fröå gruva. Kulturhistorisk utredning inför bildande av kulturresevat 2022
Victoria Bly
- 2022:24 Ragunda L1946:4162, färdväg. Arkeologisk utredning
Anna Engman